

Basics of legitimate defense and human rights with an emphasis on the defense thought of the great leadership of Modd Zelloh Al-Ali

1. Seyyed Mahdi Ahmadi Nik 2. Mohammad Hassanzadeh,

1. Foreign professor of jurisprudence and principles of Mashhad seminary and assistant professor of the department of jurisprudence and fundamentals of law at Asami Razavi University of Sciences. Mashhad, Iran.

E-mail: ahmadinik@razavi.ac.ir. 0000-0001-6976-1471

2. Bachelor of Law student of Razavi University of Islamic Sciences. Mashhad, Iran.

E-mail: mohammad.hasanzadeh201392@gmail.com.

Article Info	ABSTRACT
Article type:	abstract
Research Article	Based on nature, wisdom and religious principles, all human beings have the right to legitimate defense. This kind of defense is accepted by Islam and is one of the components of the Supreme Leader's defense system. The authors analyzed this issue in a descriptive-analytical way, and the goal is to explain the religious foundations of legitimate defense and to create a platform for pursuing the issuance of a binding resolution to support legitimate defense. The findings of the study are that neither Islam nor human rights accept domination and recommend rejecting and confronting it. In the meantime, although some international organizations have tried to help establish security by establishing laws, but due to the lack of effective and practical support, these efforts have not yielded significant results, and the obvious example of that is the crimes of the Zionist regime in occupied Palestine, Gaza, and also Lebanon or some invasion of Yemen. It is suggested that: the Ministry of Foreign Affairs and legal institutions of the country, in consultation with the governments of Islamic and aligned countries, as well as the United Nations and human rights institutions, issue a binding resolution for trial and compensation for the damages caused by the aggressors and all-round support for legitimate defense. to provide
Article history:	
Received:	
Received in revised form :	
Accepted:	
Published online :	
Keywords:	
<i>Word, basics of defense</i>	
<i>Word, human rights</i>	
<i>Word, legitimacy</i>	
<i>Word. leadership's defense thought</i>	

Cite this article: Seyyed Mahdi Ahmadi Nik 2. Mohammad Hassanzadeh. (1403) Basics of legitimate defense and human rights with an emphasis on the defense thought of the great leadership of Modd Zelloh Al-Ali
. Journal Title, Jurisprudential research DOI: <http://doi.org/JORR-202401-1009415>

© The Author(s).

Publisher: University of Tehran Press.

DOI: <http://doi.org/JORR-202401-1009415>

مبانی دفاع مشروع و حقوق بشر با تاکید بر اندیشه دفاعی مقام معظم رهبری مدّ ظله العالی

سیدمهدی احمدی نیک[✉] ۱ محمد حسن زاده[✉] ۲

۱. نویسنده مسئول، استاد خارج فقه و اصول حوزه علمیه مشهد و استادیار گروه فقه و مبانی حقوق دانشگاه علوم اسامی رضوی. مشهد، ایران. رایانامه: ahmadinik@razavi.ac.ir 0000-0001-6976-1471.
۲. محمد حسن زاده، دانشجوی کارشناسی حقوق دانشگاه علوم اسلامی رضوی. مشهد، ایران. رایانامه: mohammad.hasanzadeh201392@gmail.com

اطلاعات مقاله	چکیده
نوع مقاله: مقاله پژوهشی	
تاریخ دریافت:	
تاریخ بازنگری:	
تاریخ پذیرش:	
تاریخ انتشار:	
کلید واژه ها:	
۱. اندیشه دفاعی رهبری	
۲. حقوق بشر	
۳. مبانی دفاع مشروع	
۴.	

استاد: احمدی نیک، سیدمهدی و حسن زاده، محمد، (۱۴۰۳). مبانی دفاع مشروع و حقوق بشر با تاکید بر اندیشه دفاعی مقام معظم رهبری مدّ ظله العالی. پژوهش های فقهی.

DOI: <http://doi.org/JORR-202401-1009415>

©

ناشر: مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران

DOI: <http://doi.org/JORR-202401-1009415>

بدیهی است که هر موجود زنده ای حق دفاع از خود داشته و دارد و انسان نیز از این قانون مستثنی نیست و بر این اساس در عرصه های مختلف زندگی نیاز به تعیین روش های دفاعی متناسب با شیوه های تهدید را دارد.

بلکه می توان گفت فطرت انسان همواره با مفهوم دفاع مانوس بوده و هیچگاه آن را به فراموشی نسپرده است دفاع به طور تکوینی حتی در بدن انسان در هنگامی که یکی از اعضای بدن دچار بیماری گردد قابل مشاهده بوده، تمام سیستم ایمنی بدن هر انسانی در چنین شرائطی، سعی در مقابله و مبارزه با منشا بیماری و یا میکروب مهاجم داشته و در تلاش است از گسترش بیماری به سایر نقاط بدن تا حد توان جلوگیری نماید این واقعیتی است غیر قابل انکار.

از نظر اسلام، دفاع هم به صورت فردی و هم به صورت جمعی است، و هر دو نوع فردی و جمعی دفاع، مشروع است، و به حکم عقل و ادله نقلی که در ادامه بیان خواهد شد، حقی واجب است. دفاع به صورت فردی، یعنی دفاع از جان، ناموس و مال، مانند دفاع شخص در برابر فرد یا افرادی که قصد جاننش کرده اند، یا قصد ربودن اموال یا تعرض به ناموسش را دارند. دفاع به صورت جمعی، یعنی مسلمانان در برابر دشمن که به جنگ علیه آنان برخاسته است، از جان، ناموس و اموال و یا سرزمین خویش به دفاع می پردازند. برخی از فقها بحث دفاع فردی را در کتاب حدود و دفاع جمعی را در کتاب جهاد مطرح کرده اند.

اسلام به عنوان دینی کامل توجهی خاص به اصل برابری و مساوات انسانها در بهره مندی از همه حقوق از جمله دفاع مشروع از خود را داشته و آن را به رسمیت شناخته و پیروان خود را به پایبندی به آن فرا می خواند. اصلی که اگر رعایت نشود نظام جهانی، دچار صدمات جبران ناپذیری می شود.

بر این اساس و برای تحقق امنیت در همه کشورهای اسلامی بلکه در همه جای عالم، مسلمانان باید بیش از پیش همدلی داشته و دولتهای اسلامی باید به دنبال تصویب قطعنامه ای الزام آور در برخورد با متجاوز بر آیند.

اکنون این سوال مطرح است که مبانی چنین دفاع مشروعی چیست؟ رابطه آن با حقوق بشر و اندیشه دفاعی مقام معظم رهبری چگونه است؟

بدون شک وجود دهها آیه از قرآن و صدها روایت در این رابطه علاوه بر دلیل عقلی، وظیفه مسلمانان را مشخص و معین نموده است اما باید بر این نکته تاکید نمود که تحقق اهداف از جمله به رسمیت شناخته شدن دفاع مشروع، علاوه بر همدلی مسلمانان و مقاومت و ایستادگی و نیز تلاش دولتهای اسلامی برای تدوین و تصویب قطعنامه ای الزام آور نیازمند توجه به رهنمودهای مقام معظم رهبری است که در جریانات دشوار با الهام از قرآن کریم و سنت معصومان علیهم السلام با ارائه رهنمودهای خردمندانه و به موقع، راه درست را به مردم نشان می دهد.

در باره پیشینه تحقیق باید اشاره نماییم که اگر در چه در بین آثار مکتوب مقالات و کتابهایی در باره دفاع مشروع و حقوق بین الملل تدوین و به مخاطبان و علاقه مندان این گونه بحثها عرضه گردیده و هر کدام با نگاهی خاص تلاشهای سودمندی را به کار بسته و به بررسی دفاع مشروع پرداخته اند که مرتبط ترین آنها عبارتند از: بررسی و مقایسه دفاع مشروع از نگاه اسلام و حقوق بین الملل از آقای ساسان چمنی در مجله نشریه علمی سیاست دفاعی شماره ۱۲۲ بهار ۱۴۰۲ صص ۹۷-۱۱۷ که به بیان مشابهتها و تفاوتهای دفاع در اسلام و حقوق بشر پرداخته است؛ تروریزم و دفاع مشروع در حقوق بین الملل از آقای سیامک کرم زاده در نشریه مدرس علوم انسانی شماره ۲۸ در سال ۱۳۸۲ صص ۱۶۵-۱۸۱. که به بررسی توسل به زور در برابر تروریزم پرداخته است؛ دفاع مشروع و بازدارنده از منظر حقوق بین الملل اسلامی در مجله فقه و اصول در خرداد ۹۹ صص ۳۵-۵۶. از آقای حسین حقیقت پور که به بررسی دفاع پیش دستانه پرداخته و به طور اساسی متفاوت از پژوهش پیش رو است؛ مشروعیت کاربرد زور در روابط بین الملل یا نقض مکرر منشور ملل متحد از آقایان جواد ظریف و محمد آهنی امینه در فصلنامه تحقیقات سیاسی و بین المللی شماره ۱۲ آذر ماه ۱۳۹۱ و صص ۴۱-۸۲ که بیشتر به غیر مشروع بودن کاربرد زور در روابط بین الملل پرداخته است اما همانطور که ملاحظه می شود هیچکدام بحثی در باره مبانی دفاع مشروع و حقوق بشر با تاکید بر اندیشه دفاعی مقام معظم رهبری مطرح ننموده اند.

در باره پژوهش حاضر باید گفت تبیین دفاع فردی و جمعی مشروع، اهمیت و رابطه آن با حقوق بشر، همچنین پاسخ غیر مستقیم به برخی از پندارهای ناجا در این باره، آرایه مستندات قرآنی و روایی در ارتباط با دفاع مشروع به منظور تبیین وظیفه همه مسلمانان در مقابله با تجاوزگران و نیز الگو گیری از آموزه های دفاعی اسلام با تاکید بر اندیشه دفاعی مقام معظم رهبری و بیان رهنمودهای ایشان در این رابطه و تقویت بیشتر تفکر مقاومت در مقیاس بین الملل اسلامی و نیز ارائه پیشنهاد به دولتهای اسلامی، نهادهای حقوق بشری، سازمان ملل و زیرمجموعه های آن مبنی بر الگو گیری از آموزه های دینی در تدوین قطعنامه ای الزام آور مبنی بر محاکمه و محکومیت متجاوز برای پرداخت خسارات وارده به منظور پشتیبانی از دفاع مشروع و حامیان آن، از نوآوریهای تازه سامان یافته به شمار می آید.

مفهوم شناسی

جهاد در لغت به معنای جهاد (نیرو) می باشد برخی از واژه نگاران گفته اند: جهاد یعنی سختی در ادامه گفته شده که با دشمن جهاد کرد بدین معناست که در راه خدا با او جنگید جهاد یعنی جنگ با دشمنان و بکار گرفتن همه توان و نیروی گفتار یا رفتار با نیت خالص برای خدا (ابن منظور، ۱۴۱۴: ۳/۱۳۳؛ حسینی، ۱۳۸۲: ۲۶) و نیز گفته شده: اصل معنای جهاد عبارت است از به کار بردن همه توان و نیروی خود در کاری که به طور معمول با خواهش نفس سازگار نیست و این بر سه گونه است ۱. نبرد با دشمن آشکار ۲. نبرد با شیطان و ۳. نبرد با نفس (حسینی، ۱۳۸۲: ۲۶) همچنین گفته شده که ریشه این کلمه به معنای مشقت است (ابن فارس، ج ۱: ۴۸۶)

در باره معنای اصطلاحی جهاد گفته شده در واقع گونه ای خاص از تلاش است یعنی مبارزه کردن در راه خدا با جان و مال و دارایی های دیگر خود با هدف گسترش اسلام یا دفاع از آن. (ابن عابدین، ۱۴۰۷ق، ج ۳: ۲۱۷) همچنین گفته شده جهاد اصغر مقاومت و ایستادگی در برابر دشمن است. (ر. ک: نجفی، ۱۳۶۳: ج ۲۱: ۳۵۰) و نیز گفته شده جهاد گونه ای خاص از تلاش است یعنی مبارزه کردن در راه خدا با جان و مال و داراییهای خود در نبرد با کافران و باغیان با هدف گسترش و اعتلای اسلام و برپا داشتن شعائر و دفاع از آن. (نجفی، ۱۳۶۳: ۳/۲۱)

در این تحقیق جهاد، به معنای دفاع از جان و مال و ایستادگی در برابر زیاده خواهیهای دشمن است.

مفهوم دفاع

واژه نگاران معانی متعددی را برای دفاع ذکر کرده‌اند که عبارتند از: ۱. دور کردن و راندن با قوت ۲. کوچ کردن ۳. حمایت ۴. یاری کردن ۵. رد کردن و برگرداندن است. (ابن منظور، ۱۴۱۴: ۱/ ۵۱۱) حقوقدانان هم معنای دفاع مشروع را مقاومت نسبت به تجاوز نامشروعی که یا واقع شده یا در شرف وقوع است یاد کرده‌اند. (بهشتی دامغانی، ۱۳۹۱: ۱۵ تا ۱۷) برخی هم گفته‌اند این دو واژه به صورتی ترکیبی «دفاع مشروع» در حقوق داخلی دربردارنده معنای زیر است: «شخص متجاوز در صورت نداشتن وقت برای توسل به قوای دولتی به منظور رفع تجاوز، حق دارد به نیروی شخصی، از ناموس، جان و مال خود دفاع کند.» (جعفری لنگرودی، ۱۳۸۶: ۳۰۳) در حقوق بین الملل مقصود از این واژه دفع تجاوز و تهاجم خارجی به مرزها و سرزمین یک کشور، توسط دولتی است که مورد تهاجم قرار گرفته است.

دفاع مشروع جزء لاینفک هر نظام حقوقی است؛ امروزه دفاع مشروع به منزله یک اصل کلی حقوقی به رسمیت شناخته شده ... بنابراین دفاع مشروع «به وضعیتی اطلاق می شود که بر اساس آن به کشور مورد تجاوز مسلحانه حق می دهد تا به فوریت در مقام تهاجم مسلحانه کشور یا کشورهای دیگر با هر وسیله ی ممکن، متوسل به زور شده و با دفاع از خود، دشمن تجاوزگر را سرکوب کند» (ر. ک: هاشمی شاهرودی، ۱۴۱۷: ۵/ ۴۱۷؛ ضیائی بیگدلی، ۱۳۸۸: ۵۴۳). صاحب جواهر در این باره می نویسد: «جنگ با کسانی که به مسلمانان حمله کرده‌اند، اگرچه دفاع است، ولی به جهاد ملحق است. هم چنین است جنگ با شورشیان داخلی برای پذیرفتن حق اما دفاع در برابر کسی که قصد دارد نفس محترمی را بکشد یا مالش را برباید، و یا کسان او را به اسارت درآورد، از جهاد اصطلاحی نیست، بلکه دفاع است و به همین دلیل، فقیهان آن را در کتاب حدود ذکر کرده‌اند. (نجفی، ۱۳۶۲: ۱۷ / ۵-۴)

مراد از دفاع مشروع در این مقاله مقاومت در برابر تهاجم و تجاوز دشمن و سرکوب آن می باشد.

مبانی دفاع مشروع

دلیل عقلی

دفاع از محسنات عقلی و امور ارتكازی در نفوس عقلا و مشترک بین همه انسانها بلکه امری فطری در میان همه انسانها است. خواه مرد باشد یا زن و کسی نمی تواند آنرا نادیده بگیرد بلکه اتفاق عقلا و سیره عقلاییه در هر مذهب و ملتی دلالت می کند بر این مطلب که دفاع از نفس و متعلقات از فطریات انسان بلکه در سرشت هر حیوانی است در نتیجه می توان گفت دفاع امری فطری است و جزو قواعد عمومی نیز می باشد.

اصولاً دفاع کردن از جان مال و ناموس یک ضرورت عقلی و عقلانی است؛ هیچ عاقلی در برابر تجاوز به جان و مال و ناموس خود آرام نمی نشیند، بنا بر این عقل و عقلاء تجاوز را محکوم و دفاع در برابر دشمن را لازم می داند بر همین اساس می توان گفت دفاع مقدس نیز نوعی دفاع مشروع برای جلوگیری از ورود نیروهای بیگانه به کشور بود که همه آحاد ملت ایران تمام قد در برابر زورگویی دشمن ایستادند و هشت سال مقاومت نمودند.

دلیل نقلی

در قرآن آیات مختلفی در باره جهاد و دفاع وجود دارد که از باب نمونه به چند آیه اشاره می شود: در سوره نساء، جهاد و دفاع را مورد تحسین و تشویق قرار داده (نساء / ۹۵) برخی در تفسیر آیه آورده اند: اگر کسی به سبب داشتن عذر شرعی همانند کوری، لنگی و امثال آن از شرکت در جهاد خودداری کند، معذور است و حتی اگر مؤمنی اخلاصمند باشد و یاری کردن دین و خیر و اهل آن را دوست داشته باشد و از صمیم قلبش چنین آرزو کند که اگر این موانع را نمی داشت، همگام با مجاهدان در جهاد و دفاع شرکت می کرد، مأجور نیز خواهد بود. در حدیث آمده است: «انسان به همراه کسی خواهد بود که او را دوست دارد»؛ بدین معنا که اگر انسان، مجاهدی را صرفاً بدین جهت که او مجاهد است دوست بدارد، پاداش مجاهدان را دارد. (ر.ک: مغنیه، ۱۳۷۸: ۲ / ۶۵۰)

این مطلب به وضوح و به طور صریح، مشروعیت دفاع را می رساند.

اسلام همانطور که بیرون خود را از ظلم به دیگران برحذر می دارد، دفاع از جان و مال و... را بر مسلمانان واجب کرده است. (سوره حج، آیه ۴۰) بنابراین دفاع امری مشروع، ضروری و حیاتی و تضمین کننده حیات و بقای جامعه اسلامی و مراسم دینی است.

در جایی دیگر دفاع امری ضروری و حیاتی و تضمین کننده حیات و بقای جامعه اسلامی معرفی شده است. (سوره بقره: ۱۹۰). همچنین در سوره انفال آیه ۶۰ بر لزوم تقویت بنیه ی دفاعی و آمادگی جنگی تاکید شده است. علاوه بر اینها، در آیه ای دیگر چنین آمده: «أُذِنَ لِلَّذِينَ يُقَاتِلُونَ بَأْنَهُمْ ظُلْمًا وَ إِنَّا اللَّهُ عَلَىٰ نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ» (حج: ۳۹) در این آیات اهمیت دفاع مشروع مورد تاکید قرار گرفته است.

خداوند در چندین آیه در توییح تجاوز و ستمگری به صراحت قاتلان را سرزنش و فرموده است (آل عمران: ۲۱، ۱۱۲ و ۱۸۱؛ سوره نساء آیه ۱۵۴) برای تشویق و ایجاد دلگرمی برای مومنان اهل مقاومت بر برابر دشمن فرموده است: «إِنَّ اللَّهَ يُدْفِعُ عَنِ الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ خَوَّانٍ كَفُورٍ» (حج / ۳۸) برخی در ذیل آیه نوشته اند: مراد حضرت محمد صلی الله علیه و اله و اصحاب اوست؛ زیرا آنان بودند که تنها بر اثر گفتن «رَبَّنَا اللَّهُ» از خانه هایشان رانده شدند اما خانه نشین نشدند و به دفاع پرداختند. (ر.ک: مغنیه، ۱۳۷۸: ۵ / ۵۴۲؛ بهشتی دامغانی، ۱۳۹۱: ۲۵ تا ۴۰) در این آیه مؤمنین را بشارت پیروزی داده، می فرماید: خداوند بمنظور دفاع از مؤمنین، غائله مشرکین را بر طرف می کند و مؤمنین را یاری میدهد. طبرسی، ۱۳۶۰: ۱۶ / ۲۱۹؛ آصفی، ۱۳۷۹: ۵۷)

از جمله آیه ای که برای جواز یا وجوب دفاع نیز مورد استدلال قرار گرفته آیات ۱۹۰ تا ۱۹۵ سوره بقره و نیز آیه ۴۱ سوره توبه. علامه طباطبایی در تفسیر آیه فوق اینطور می فرماید: این آیات مؤمنین را مورد عتاب قرار می دهد که چرا از جهاد شانه خالی می کنند و از خود دفاع نمی کنند. همچنین داستان یاری خدا از پیغمبرش را به رخ آنان می کشد، که با آنکه بی یار و بی کس از مکه بیرون آمد چگونه خدای تعالی نصرتش داد (طباطبایی، ۱۴۱۷: ۹: ۲۸۳) جهاد در راه خدا با جان و مال از لوازم ایمان واقعی و درونی به خدا و روز جزاست، چون چنین ایمانی آدمی را به تقوی و میدارد، و مؤمن بخاطر داشتن چنین ایمانی نسبت به وجوب جهاد بصیرتی بدست می آورد و همین بصیرت نمی گذارد که در امر جهاد تقاضا و کاهلی کند. (ر.ک: طباطبایی، ۱۴۱۷: ۹ / ۳۸۸؛ مکارم شیرازی، ۱۳۷۳، ج ۱: ۱۹۴)

برخی دیگر در ذیل آیه این طور بیان می کنند که مقصود از دو کلمه خفاف و ثقال یکی از این معانی متقابل است مجرد و متأهل، فقیر و غنی، پیاده و سواره، تاجر و زارع (قرائتی، ۱۳۸۳: ۴۲۶)

و در سوره بقره (۲۱۸). خداوند پس از آن که وضع مشرکان و مرتدان و نیز مجازات آنها را بیان می‌کند، مناسب می‌بیند که سخنی از مؤمنان و پاداش آنان نیز به میان آورد مقصود از مهاجران، کسانی‌اند که به همراه پیامبر خدا صلی الله علیه و اله از مکه به مدینه هجرت کردند و مراد از مجاهدان، کسانی می‌باشند که برای پیروزی اسلام و مقاومت در مقابل دشمنان آن، نهایت کوشش خود را به کار بردند. (مغنیه، ۱۳۷۸: ۱ / ۵۷۲) چنان که از ظاهر برخی از آیات و تصریح برخی دیگر به دست می‌آید دفاع و نیز مقاومت در برابر دشمن امری بایسته بلکه از وظائف مهم دینی مسلمانان می‌باشد.

روایات

در باره اهمیت و ضرورت جهاد در راه خدا در منابع روایی صدها روایت از پیامبر خدا (صلی الله علیه و آله وسلم) و اهل بیت عصمت و طهارت (علیهم السلام) رسیده است که جهت رعایت اختصار به برخی اشاره می‌شود. در روایتی آمده است که روزی اباذر در محضر رسول خداوند از ایشان پرسید: بهترین عمل نزد خداوند چیست؟ رسول خدا فرمودند: ایمان به خداوند و سپس جهاد در راه خداوند (طوسی، ۱۴۱۴ق: ۵۴۰)

پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله وسلم) فرمودند: یک شب نگهبان در راه خدا برتر است از هزار شبانه‌روز که شب‌هایش به عبادت و روزهایش به روزه‌داری سپری شود (هندی، ۱۳۶۸، ج ۴: ۳۲۶) روشن است که این سخن تصریح به دفاع از امنیت دارد و نیز فرموده: در بهشت، دری است که به آن، «در جهادگران راه خدا» گفته می‌شود. (حر عاملی، ۱۴۰۴: ۹/۱۵) از امام علی (ع) در نهج البلاغه نیز توصیه‌های اکیدی بر جهاد و دفاع مشروع وجود دارد از جمله اینکه می‌فرماید: پس از ستایش پروردگار، جهاد در راه خدا، دری از درهای بهشت است، که خدا آن را به روی دوستان مخصوص خود گشوده است. (نهج البلاغه: خ ۲۷) امام صادق (علیه السلام) فرمودند: ... بهترین چیزی که توسل کنندگان می‌توانند به آن توسل کنند ایمان به خداوند و رسول او و جهاد در راه خداوند است. (مجلسی، ۱۴۰۳: ج ۹۷: ۳۸) از امام علی بن موسی الرضا (علیه السلام) و او از امیر مؤمنان علی (علیه السلام) چنین نقل شده که هنگامی که حضرت، مشغول خطبه بود و مردم را تشویق به جهاد میکرد، جوانی برخاست و عرض کرد: ای امیر مؤمنان! فضیلت جنگجویان در راه خدا را برای من تشریح کن امام در پاسخ فرمود: من بر مرکب پیغمبر (صلی الله علیه و آله وسلم) و پشت سر آن حضرت سوار بودم و از غزوه ذات السلاسل برمی‌گشتم همین سؤالی را که تو از من نمودی من از پیامبر (ص) کردم، پیامبر (ص) فرمود: هنگامی که جنگجویان، تصمیم بر شرکت در میدان جهاد می‌گیرند خداوند آزادی از آتش دوزخ را برای آنها مقرر میدارد. و هنگامی که سلاح بر میدارند و آماده میدان میشوند فرشتگان بوجود آنها افتخار میکنند... (مکارم، ۱۳۷۴، ج ۹: ۱۶۹ تا ۱۷۲) امیرالمؤمنین (علیه السلام) می‌فرمایند: که انسان مسلمان از این که بشنود بیگانگان به خانه‌ی مردم بی‌دفاع حمله کرده‌اند و زیورها و زینت‌های زنان را از آنها گرفتند اگر از غصه و تأسف بمیرد او را ملامت و سرزنش نباید کرد (نهج البلاغه/ خ ۲۷)

اقسام جهاد

در فقه برای جهاد اقسامی بیان شده است یکی از آنها جهاد ابتدایی است. برخی گفته‌اند: جهاد ابتدایی اختصاص به زمان پیامبر (ص) و امام معصوم علیه السلام ندارد و فقیه جامع‌الشرایطی که متصدی ولایت امر مسلمین است در صورت وجود مصلحت می‌تواند حکم به جهاد ابتدایی را صادر کند. (نجفی، ۱۳۶۳: ۵۷/۲۱) به نظر مشهور در فقه اسلامی جهاد ابتدایی واجب کفایی است یعنی اگر تعداد مجاهدان آماده برای جهاد کافی باشد جهاد از عهده دیگران برداشته می‌شود. (طوسی، ۱۳۸۷: ۲)

قسم دوم از جهاد، جهاد دفاعی است. جهاد دفاعی: آن است که به‌عنوان دفاع و جلوگیری از تجاوز دشمن انجام می‌گیرد و زمانی است که دشمن به سرزمین‌های مسلمانان و مرز و بوم آن‌ها هجوم آورد و قصد تسلط سیاسی یا نظامی یا فرهنگی یا اقتصادی نسبت به آنان داشته باشد یا به ایجاد نا امنی اقدام نماید ایستادگی و دفاع واجب بلکه از ضروریات دینی است. (ر.ک: محقق حلی، ۱۴۱۸: ۱ / ۱۱۰؛ علامه حلی، ۱۴۱۰: ۳/ ۱ - ۳۴۲۳ - ۳۴۲؛ علامه حلی، بی تا: ۱ / ۱۵۵؛ شهید اول، ۱۴۰۷: ۲ / ۴۱؛ شهید ثانی، ۱۴۱۳: ۳ / ۹۱؛ مطهری، ۱۳۷۲: ۴ / ۲۱۱)

برخی از دانشمندان اعتقاد دارند که انگیزه‌های جهاد همان‌گونه که از منابع اسلامی یافت می‌شود این است که تمام جهادهای اسلامی دفاعی اند. (حسینی، ۱۳۸۲: ۸۱ تا ۸۰) هرگاه کفار به سرزمین اسلامی حمله کنند و کسانی از آنان بدست مسلمین اسیر شوند سرنوشت اسیران جنگی در دست حاکم اسلامی است و آحاد مسلمانان حق تعیین سرنوشت اسرا را ندارند. (خامنه‌ای، درس ۷۵)

برخی در باره آیه: «وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّى لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ» (بقره / ۱۹۳) نوشته اند: مشروعیت جنگ در اسلام به سبب رحمت به تمام انسان‌ها است (ابوزهره، ۱۴۰۱: ۴۳). در اسلام مقصود از جنگ توسعه طلبی امپریالیستی و تسلط بر جوامع دیگر نیست و فقط به سبب حمایت از آزادی و حقوق انسان‌ها است. (عزام، ۲۰۱۸: ۱۲۰)

دفاع مشروع از نگاه مقام معظم رهبری

آیت‌الله خامنه‌ای (مدّ ظلّه العالی) در دیدار با کارگزاران حج می‌فرمایند: که ایجاد وحدت یک امر سیاسی است واعتمصموا بحبلِ الله جميعاً و لا تفرّقوا. ما اگر در حج از ملت فلسطین یا از مظلومین دنیای اسلام مثل مظلومین یمن و دیگران دفاع می‌کنیم و حمایت می‌کنیم این سیاستی است عین تعالیم اسلامی و دفاع از مظلوم خودش یک فریضه است یک واجب است، این یک سیاست دینی است. (بیانات در دیدار کارگزاران حج ۱۳۹۸/۴/۱۲)

در کلامی دیگر ایشان می‌فرمایند: تنها چیزی که می‌تواند کشور ایران و نظام اسلامی را حفظ کند استحکام داخلی و عزم جزم بر دفاع مشروع و منطقی است. (بیانات در دیدار با کارگزاران نظام ۱۳۸۲/۵/۱۵)

رهبر انقلاب اسلامی در بیانی دیگر فرمودند: در ادبیات نظام سلطه دفاع مشروع نیروهای مقاومت در لبنان و فلسطین تروریسم به حساب می‌آید ولی اقدامات کشورهای مستبد و نزدیک به آمریکا در منطقه برخلاف حقوق بشر نیست. (بیانات در دیدار با رئیس و اعضای مجلس خبرگان رهبری با رهبر انقلاب ۱۳۹۴/۶/۱۲) در کلام ایشان دفاع مشروع به عنوان یکی از راههای جلوگیری از نفوذ دشمنان است.

در برخی از منابع چنین آمده جنگ در اسلام کاملاً با مفهومی که امروز در دنیا از آن تعبیر میشود مغایرت دارد زیرا امروزه اغلب جنگها بمنظور استیلاء بر ملتها و انتقامجویی است در حالیکه جنگ در اسلام که از آن به «جهاد فی سبیل الله» تعبیر میشود فقط برای گسترش دین و محو آثار ظلم و یا ضلالت و بت پرستی است و پایان و خاتمه آن نیز کمال عطوفت و مهربانی با بازماندگان مقتولین و اسراء است. (همدانی، ۱۴۰۴: ۱۴۷؛ عطار، ۱۳۷۸: ۳۵۱)

مقام معظم رهبری درباره معنای جهاد این گونه آمده: به معنای تلاش و مبارزه‌ای است که برای دعوت به اسلام و بسط و گسترش آن و یا به عنوان دفاع از تجاوز دشمن انجام می‌گیرد. (خامنه‌ای، حکام عبادات، درس ۷۵)

اندیشه دفاعی

مقصود از اندیشه دفاعی در یک تعریف عام برآیند هرگونه تفکر و تأمل درباره‌ی امور دفاعی و امنیتی است و در اصطلاح دفاع حاصل از تفکر و تأمل منسجم در چارچوب نظریه اصولی و با اهمیت در مورد امور دفاعی و نظامی می‌باشد. (سلامی و همکاران، ۱۳۹۶: ۶)

دو اصل مهم دفاع مشروع در برابر کافرین در اندیشه دفاعی مقام معظم رهبری عبارتند از:

۱. اصل عدم سازش با ظالمان

۲. نهراسیدن از دشمن

ایشان در این رابطه می‌فرمایند: آن چیزی که توانست شمشیر تیز ابرقدرتها را بر روی ملت ایران گُند کند و آنان نتوانند آنچه را که میخواهند در این کشور انجام دهند، در یک جمله مستتر است که روح همه چیزهاست و آن عبارت است از روح ایستادگی و تسلیم نشدن و سازش ناپذیری و انعطاف نشان ندادن در مقابل قدرت و سلطه جوئیهای امریکا و امثال امریکا است. (بیانات در دیدار میهمانان خارجی شرکت کننده در مراسم سالگرد ارتحال امام خمینی (ره) ۱۳/۰۳/۱۳۷۱)

آنچه از کلام ایشان به دست می‌آید این است که دفاع مشروع می‌تواند در ابعاد مختلفی اتفاق بیفتد که مهم‌ترین آن‌ها دفاع در بُعد فرهنگی، اقتصادی، سیاسی، عزت و کرامت و دفاع از اسلام است.

مقام معظم رهبری (مد ظله العالی) در جایی فرموده اند: انقلاب اسلامی از آغاز شروع نهضت اسلامی یک انقلاب مردمی بود، انقلاب هم که شروع شد انقلاب مردمی بود جنگ را هم که بر ما تحمیل کردند دفاع ما دفاع مردمی بود. آن کسی که می‌خواهد قضاوت کند لازم نیست مسلمان باشد لازم نیست با ما دوست باشد همین قدر که با انصاف باشد خواهد گفت این یک انسان باارزشی است که برای کشور خود و ملت خود و ارزش‌های خود و ناموس خود و شرف خود و دفاع مشروع به میدان جنگ می‌رود و جان خود را در معرض خطر قرار می‌دهد این را همه آدم‌های با انصاف تصدیق می‌کنند. امروزه جمهوری اسلامی در صحنه سیاست جهانی یک خصوصیات مخصوص به خود دارد که همه دنیا هم آن را با این خصوصیات می‌شناسند مهم‌ترین این خصوصیت، استقلال و اتکاء به خود. است... ما از مبارزان فلسطینی و مبارزان مسلمانان لبنان و همه مسلمانانی که از حق خود و حق مشروع خود دفاع می‌کنند پشتیبانی می‌کنیم و آن‌ها را به حق می‌دانیم. ظلمی که امروز به مستضعفین جهان می‌شود، نیازمند دفاع مشروع از سمت همه مسلمانان است. مسلمانان جهان باید حمایت‌های مالی و جانی خود را در راه کمک به مظلوم به کار بگیرند که در واقع همان صراطی است که اسلام برگزیده و نباید زمانی که در گوشه‌ای از جهان همسایه مسلمانی در زیر فشار مستکبرین جهان قرار درد خواب بر چشم دیگر مسلمین بیاید. (بیانات در جمع بزرگ بسیجیان تبریز ۰۸/۰۵/۱۳۷۲)

با کمی درنگ به دست می‌آید که این سخنان الهام گرفته از آموزه‌های دینی است مانند این فرمایش پیامبر اعظم (صلی الله علیه و آله) که می‌فرماید: *الْوَجِبُ فِي حُكْمِ اللَّهِ وَ حُكْمِ الْإِسْلَامِ عَلَى الْمُسْلِمِينَ بَعْدَ مَا يَمُوتُ إِمَامُهُمْ أَوْ يُقْتَلُ ... وَ يَأْخُذُ لِلْمَظْلُومِ مِنَ الظَّالِمِ حَقَّهُ وَ يَحْفَظُ أَطْرَافَهُمْ بِالْخ.* (هلالی، ۱۴۰۵ق، ج: ۲، ۷۵۲) سخن ریشه معظم له در این کلام رسول خدا دارد: *يَأْخُذُ مِنَ الظَّالِمِ ...*

در کلامی دیگر از معصومین هم به حمایت از مظلوم در مقابل ظالم حکم شده است آنجا که پیامبر گرامی اسلام کمک به مسلمان را بالاتر از برخی اعمال واجب می‌داند. (کلینی، ۱۴۰۷ق، ج: ۸، ۴۰۳)

مقام معظم رهبری در جایی می‌فرماید: ما با استکبار سر‌آشتی نداریم و با برادران مسلمان بنای بر دوستی و رفاقت و برادری داریم؛ چون معتقدیم باید اَشِدَّاءُ عَلَی الْکُفَّارِ و رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ بود؛ این خط مسلم جمهوری اسلامی است. ما در حمایت از مظلوم نگاه به مذهب طرف مقابل نمی‌کنیم؛ و نکردیم؛ ما همان حمایتی را که از برادرانمان در لبنان کردیم، از برادرانمان در غزه هم کردیم؛ مسئله برای ما، دفاع از هویت اسلامی است، حمایت از مظلوم است، امروز در رأس مسائل منطقه‌ی مسلمان‌ها مسئله‌ی فلسطین است؛ این برای ما مسئله‌ی اصلی است. (بیانات در دیدار اعضای مجمع جهانی اهل بیت علیهم‌السلام ۱۳۹۴/۰۵/۲۶)

باید بدانیم در هر گوشه‌ای از جهان که ظلم و ظالمی وجود داشته باشد بر اساس رهنمودهای رهبری مسلمانان وظیفه سنگین تری نسبت به سایر افراد دارند.

حمایت از مظلوم با اعلام همبستگی

چنان که برخی نوشته‌اند: راهپیمایی در حمایت از مظلوم که یکی از مصداقهای آشکار آن راهپیمایی روز قدس است و اکثر مردم آن را به عنوان نماد می‌شناسند نه تنها به عنوان نماد تجلی انقلاب شناخته می‌شود بلکه نهادی اجتماعی است. و حمایت از مظلوم را نشان می‌دهد و اعلام همبستگی امت اسلامی را در مقابل مستکبرین جهان به نمایش در می‌آورد. اسلام سکوت در مقابل ظلم را نمی‌پذیرد. (ر. ک: جعفری، ۱۳۹۳: ۲)

در راهپیمایی، مسلمین به دنبال بیان این نکته هستند که مشکل عدّه‌قلیلی از مسلمانان در جهان، مشکل همه‌آحاد نظام اسلامی است و راهپیمایی حرکتی است برای جلوگیری از سوء استفاده دشمن و اینکه بدانند تعدی و تجاوز آنها بی پاسخ نخواهد ماند

رهبر انقلاب در جایی فرمودند: دفاع از ملت مظلوم فلسطین و قیام شجاعانه و مظلومانه آنان وظیفه اسلامی همه ماست امروز یک ملت مسلمان با چهره خون‌آلود از وسط میدان نبرد امت اسلامی را به یاری می‌طلبد. من فریاد آن زن فلسطینی را که در مقابل دوربین خبرنگار با صدایی گرفته خود فریاد می‌زد (یا للمسلمین...) را از یاد نمی‌برم. در مجامع بین‌المللی باید این نکته مورد تاکید قرار گیرد که مردم بی‌دفاعی که حقوق آنان سلب شده و تحت اشغال قرار گرفته‌اند حق دارند برای احقاق حقوق خود مبارزه کنند... ایام الله و مناسبت‌های مهم انقلاب اسلامی مایه قوام و استحکام نظام است (بیانات در مراسم گشایش کنفرانس بین‌المللی حمایت از انتفاضه فلسطین ۱۳۸۰/۰۲/۰۴)

در تطبیق کلام ایشان با آموزه‌های اسلامی در می‌یابیم که در مقابل ظالمان، دشمن باشیم و در مقابل مظلوم، یاور و حامی. کُن لِلظَّالِمِ خَصْمًا وَّ لِلْمَظْلُومِ عَوْنًا. (آمدی، ۱۴۱۰ق: ۵۲۹)

جهاد و دفاع در حقوق

آنچه که در این پژوهش مورد نظر است جهاد دفاعی است که از آن در حقوق با عنوان دفاع مشروع یاد می‌شود، این نوع دفاع بدون اجازه معصوم یا نائب خاص اتفاق می‌افتد دفاع مشروع یا دفاع قانونی حقی است که حقوق کیفری برای اشخاص در هنگام حمله‌ی افراد دیگر قائل شده است. حقوق‌دانان در معنای دفاع شرعی می‌گویند: إعمال قوه لازم برای مقاومت در مقابل خطری نامشروع. (بهشتی دامغانی، ۱۳۹۱: ۱۵ تا ۱۷)

دفاع مشروع در قانون مجازات اسلامی:

هرگاه فردی در مقام دفاع از نفس، عرض، ناموس، مال یا آزادی تن خود یا دیگری در برابر هرگونه تجاوز یا خطر فعلی یا قریب الوقوع با رعایت مراحل دفاع مرتکب رفتاری شود که طبق قانون جرم محسوب می‌شود، در صورت اجتماع شرایط زیر مجازات نمی‌شود:

الف) رفتار ارتكابی برای دفع تجاوز یا خطر ضرورت داشته باشد.

ب) دفاع مستند به قرائن معقول یا خوف عقلایی باشد.

پ) خطر و تجاوز به سبب اقدام آگاهانه یا تجاوز خود فرد و دفاع دیگری صورت نگرفته باشد.

ت) توسل به قوای دولتی بدون فوت وقت عملاً ممکن نباشد یا مداخله آنان در دفع تجاوز و خطر موثر واقع نشود.

با توجه به قانون مجازات اسلامی نکته‌ای که باید گفت این است که دفاع مشروع در جایی پدید می‌آید که به جز ارتكاب جرم هیچ راه دیگری برای دفع خطر ممکن نباشد در این صورت مدافع نه تعقیب و مجازات می‌شود و نه ضامن خسارتی است که به بار می‌آید. (ماده ۱۵۶ ق.م.ا)

طبق آنچه که در تبصره های این ماده ذکر شده دفاع مشروع بدون ضمان ممکن است توسط شخصی غیر از خود فرد درگیر با تهاجم باشد بدین صورت که یا از نزدیکان مدافع باشد یا شخصی باشد که مسئولیت شخص مظلوم با او باشد مثلاً پدر خانواده باشد و وظیفه دفاع از ناموس بر عهده او می‌باشد. علاوه بر آن مواردی دیگری هم ممکن است دفاع مشروع توسط غیر اتفاق بیوفتد و آن هم زمانی باشد که شخص درگیر با تهاجم عملاً از دفع مهاجم ناتوان باشد و یا اینکه از شخص دیگری در خواست کمک کند و خودش نتواند تهاجم غیر مشروع را دفع کند.

دفاع مشروع اصلی پذیرفته شده در تمامی نظام‌های حقوقی است. در قوانین ایران افراد حق دفاع از جان، مال، عرض، ناموس و آزادی خود را در هنگام تجاوز یا خطر حتمی قریب‌الوقوع با ارتكاب رفتار دفع‌کننده‌ی خطر دارند مشروط بر این که دفاع آنها با خطر متناسب باشد.

در ماده یک قانون مسئولیت مدنی می‌خوانیم که هر کس بدون مجوز قانونی عمداً یا در نتیجه بی‌احتیاطی به جان یا سلامتی یا مال یا آزادی یا حیثیت یا شهرت تجاری یا به هر حق دیگری که به موجب قانون برای افراد ایجاد گردیده لطمه‌ای وارد نماید که موجب ضرر مادی یا معنوی دیگری شود مسئول جبران خسارت می‌باشد. اما با این حال در حقوق ایران عناوین معاف‌کننده‌ای هستند از جمله زمانی که انسان در شرایط دفاعی قرار بگیرد و ضرری به دیگران بزند مسئولیتی به بار نمی‌آورد

در این باره در ماده ۱۵ قانون مسئولیت مدنی می‌خوانیم: کسی که در مقام دفاع مشروع موجب خسارت بدنی یا مالی شخص متعدی شود مسئول خسارت نیست، مشروط بر اینکه خسارت وارده بر حسب متعارف متناسب با دفاع باشد. در توضیح ماده برخی گفته اند: ضرورتی ندارد ثابت شود چاره‌ای جز دفاع بدان صورت نبوده‌است، همین که احراز شود که هر انسان متعارف و معقولی نیز به‌جای مدافع بود چنین واکنشی از خود نشان می‌داد در واقع ما می‌توانیم دفاع را انجام بدهیم. (کاتوزیان، ۱۳۹۹، ۵۹)

حقوق دانان بر آنند که دفاع مشروع عموم بزه‌ها را می‌تواند تبرئه کند و مضاف بر این پاره‌ای از قوانین تبرئه‌پذیری بزه‌های قتل و جرح و ضرب را تنصیب کرده‌است و همین تنصیب دال بر آنست که دفاع مشروع عُنف خفیف و مجرد تهدید را به طریق اولی تبرئه می‌کند (عطار، ۱۳۷۸: ۳۳۷)

باید گفت که یکی از ادله‌ای که باعث می‌شود انسان به سمت دفاع مشروع از خود ناموس و اموالش برود وجود خطر می‌باشد. وجود خطر در واقع بر این معناست که هر فعلی که موجب خطر می‌گردد امکان ایجاد بزه در آن وجود دارد بنابراین هر گاه دادرسی عمل متعددی را در آن شرایط بر حسب مجرای عادی امور و متعارف اقدام پیش از ارتکاب بزه بشناسند به وجود خطر حکم می‌دهد. مصادیقی که قوانین جزایی برای دفاع مشروع ذکر کرده‌اند حالت‌هایی شبیه بهت‌زدگی، ترس، اضطراب، هول، هیجان، هراس، بر آشفتنگی و انفعال تعبیر کرده‌اند و گفته‌اند که اگر آن حالات به گونه‌ای باشد که مدافع قدرت ژرفانگری خود را از دست بدهد یا با وجود آن تسلط بر نفس مشکل باشد در این صورت امکان و احتمال دفاع مشروع وجود دارد. (همان: ۲۱۱ تا ۲۶۶)

حقوق بشر و دفاع مشروع

امروزه بسیاری از کشورهای به اصطلاح غربی سخن از حقوق بشر و حمایت از مستضعفین جهان و برائت جستن از اقدامات ظالمانه می‌کنند. اما آیا قدمی در این رابطه برداشته‌اند یا برداشت آن‌ها از حقوق بشر فقط احقاق منافع خودشان است؟

آن طور که از شواهد و قرائن از جمله جنایات رژیم اشغالگر در فلسطین اشغالی به خصوص غزه و حمایت برخی از کشورهای غربی پیداست می‌توان گفت آنطور که باید و شاید با توجه به امکاناتی که دارند عملاً قدمی در راه احقاق حقوق مظلومان عالم بر نمی‌دارند و هر روز ما شاهد قتل عام مردم بی دفاع از جمله مردم مظلوم سوریه، یمن، افغانستان و فلسطین هستیم که اشک اکثر انسانها را در اقصی نقاط دنیا در می‌آورد.

باید بگوییم که در قوانین حقوق بشر آمده است که، همه‌ی افراد فارغ از عواملی چون نژاد، ملیت، جنسیت، مذهب، گرایش جنسی، رنگ، زبان و غیره در برخورداری از حقوق با هم برابرند و هیچ‌گونه تمایز، ارجحیت، محدودیت و محرومیت در بهره‌مندی از این حقوق ندارند و این حقوق قابل نقض نیستند.

با توجه به سخن بالا، حقوق بشر باید حداقل‌های انسانی را برای هر فرد حتی در دورترین نقاط این کره خاکی فراهم آورد تا بشود همان چیزی که ما در اسلام از آن سخن می‌گوییم، اصل برابری و برادری در اسلام مصداق بارز این قانون حقوق بشر است. در حالیکه آنطور که به گوش می‌رسد تعداد اندکی از کشورهای ثروتمند، به عنوان مثال بعضی از داروها و واکسن‌ها را بر روی برخی از انسان‌های محروم زمین می‌آزمایند. آیا این همان چیزی است که هرروزه دم از آن می‌زنند؟ به طور یقین پاسخ خیر است.

ماده ۵۱ منشور سازمان ملل متحد مقرر می‌دارد: «در صورت حمله مسلحانه علیه یک عضو سازمان ملل متحد، تا زمانی که شورای امنیت اقدامات لازم را برای حفظ صلح و امنیت بین‌المللی به عمل آورد، هیچ‌یک از مقررات این منشور به حق دفاع مشروع انفرادی یا دسته‌جمعی اعضا لطمه‌ای وارد نخواهد کرد. اعضا باید اقداماتی را که در اعمال این حق دفاع از خود، به عمل می‌آورند، فوری به شورای امنیت گزارش دهند. این اقدامات به هیچ وجه در اختیار و مسئولیتی که شورای امنیت طبق این منشور دارد و به موجب آن برای حفظ و اعاده صلح و امنیت بین‌المللی در هر موقع که ضروری تشخیص دهد اقدام لازم را به عمل خواهد آورد، تأثیری نخواهد داشت.

بر این اساس ماده ۵۱ منشور ملل متحد حق دفاع شروع، بصورت فردی یا جمعی را به عنوان تضمین ممنوعیت دولت ها از به کار بردن زور، یا به عبارتی تنها استثناء ممنوعیت توسل به زور پذیرفته است و حمله مسلحانه علیه یک عضو ملل متحد، تا زمانی که شورای امنیت اقدامات لازم را برای حفظ صلح و امنیت بین المللی به عمل آورد، را نمی پذیرد. در منشور سازمان ملل به صراحت آمده است «هیچ یک از مقررات این منشور به حق ذاتی و طبیعی دفاع مشروع یا دفاع از خود لطمه ای وارد نخواهد ساخت». البته حق دفاع مشروع ابتکار منشور نبوده و فقط شرط وقوع حمله مسلحانه و نقطه پایان آن را به این قاعده افزوده است.

منشور ملل متحد با اعلام ممنوعیت توسل به زور در بند ۴ ماده ۲ منشور ملل متحد به استناد ماده ۵۱، حق ذاتی دفاع مشروع، اعم از دفاع مشروع فردی یا جمعی را به عنوان تضمین ممنوعیت توسل به زور و مقابله با حمله مسلحانه، یا به تعبیری تنها استثنای ممنوعیت توسل به زور پذیرفته است.

برخی از پژوهشگران نوشته اند: دفاع مشروع فردی حاکی از حق دولت مورد تجاوز برای دفاع از خود در برابر حمله مسلحانه و از سابقه طولانی در حقوق بین الملل برخوردار است. ولی دفاع مشروع جمعی از ابداعات منشور ملل است و پیش از آن اقدامات دفاعی جمعی در روابط بین الملل وجود داشته است، ولی تحت عنوان دفاع مشروع جمعی خوانده نمی شده است. دفاع مشروع جمعی، نوعی حق ذاتی دولت یا گروهی از دولت ها برای دفاع از دولت دیگر علیه حمله مسلحانه تا زمان اتخاذ تدابیر لازمه توسط شورای امنیت جهت اعاده و حفظ صلح و امنیت بین المللی است. (ر.ک: محمدعلیپور، ۱۳۷۹: ۹۴)

نقض حقوق بشر

طبق ماده ۵ اعلامیه حقوق بشر هیچ کس را نمی توان شکنجه کرد یا مورد عقوبت باروش و حشیا نه و غیر انسانی یا اهانت آمیز قرار داد. در حقوق ایران نیز به ظور ضمنی یاد آور همین مسئله شده است و در اصل ۴۰ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران هم میخوانیم: هیچ کس نمی تواند اعمال حق خویش را وسیله اضرار به غیر یا تجاوز به منافع عمومی قرار دهد.

نویسندگان و امضا کنندگان «اعلامیه» که همواره شعار دفاع از حقوق بشر سر می دهند و انسان را در هر حال دارای کرامت می دانند، کسانی هستند که شهرهای هیروشیما و ناگازاکی را در ژاپن بمباران کردند و هزاران انسان را به خاک و خون کشیدند؛ کسانی که جنایتکارترین و خونخوارترین کشور جهان یعنی اسرائیل را ایجاد کردند و به هر وسیله ممکن از آن دفاع و حمایت می کنند... کشتار مردم بی دفاع عراق، افغانستان و فلسطین، زندان ابوغریب در عراق و زندان گوانتانامو و... ارمغان سردمداران حقوق بشر در دوران معاصر است (مصباح یزدی، ۱۳۸۸: ۹۲)

در ماده ۲۲ همین اعلامیه نیز به صراحت به این نکته اشاره دارد که امنیت و آزادی در همه شئون، حق مسلم تمامی افراد در تمام نقاط جهان می باشد و شخصیت و کرامت انسانی هر فرد باید رعایت بشود: هر کس از حیث اینکه عضو جامعه محسوب است حق دارد از تامین اجتماعی برخوردار گردد و می تواند به کمک کوشش ملی و یاری بین المللی با توجه به سازمان و امکانات هر کشور از حقوق اقتصادی و اجتماعی و فرهنگی که با حیثیت و تکامل آزاد شخصیت انسانی ملازمه داشته باشد بهره مند شود.

امروزه جامعه بشری باید به مسائلی از قبیل ظلم به هم نوعان خود اهمیت شایسته ای دهد. در دنیای امروز که رسانه ها حرف اول را در جهان می زنند و افکار و عقاید مختلف را به بینندگان خود القاء می کند و انسان ها دیگر توانایی فکر کردن به مسائلی غیر از آنچه که در رسانه پخش می شود را ندارند به طور واضح بر همه روشن و مبرهن است که حتی این رسانه ها هم در دستان قدرت

طلبان و مستکبرین جهان قرار گرفته است به اصلاح آن اقدام نمایند زیرا ترسی که مستکبرین در دل انسان ها کاشته اند مانع از دفاع از حقوق آن‌ها می‌شود. همانطور که از اندیشه دفاعی مقام معظم رهبری نیز به دست می‌آید مسلمانان جهان در تمامی مراحل در دفاع علیه باطل با ایمان و توکل اعتماد خود را نسبت به پروردگار جهانیان از دست ندهند و در این صورت است که گروه قلیلی در مقابل جمع کثیری با امداد های غیبی از جانب خداوند، پیروز نهایی جبهه حق علیه باطل می‌شوند.

اگر نگاهی به سایر مواد اعلامیه حقوق بشر بیندازیم آزادی هایی وجود دارد که در عصر حاضر عده ای از آنها محروم مانده اند و همگان می‌دانند برخی کشور های به اصطلاح متمدن، همان هایی که این اعلامیه را امضا نمودند، آزادی و حقوق جمع کثیری از افراد جهان را پایمال کرده‌اند.

جهان بشریت هیچ روزی جنگ ۳۳ روزه لبنان را فراموش نمی‌کنند، چراکه میدانند مردم لبنان و سایر کشورهای خاورمیانه با آن همه محرومیت ها و ستم ها در مقابل سلطه گران استادگی کردند که آن هم خود مصداق کامل دفاع مشروع در مقابل تجاوز است اگر بخواهیم مثال هایی را در رابطه با نقض حقوق بشر توسط ایالات متحده آمریکا بیاوریم به طور قطع در این پژوهش نمی‌گنجد از جمله برای تأمین منابع انرژی آمریکا بیش از ۲ میلیون مسلمان عراقی به دست آمریکا و هم‌پیمانان آنها قتل عام شدند. برای استقرار آمریکا بیش از ۲ میلیون نفر از مردم ویتنام کشته شده و در عین حال این متجاوز ستمگر تمام نیروی خود را برای باوراندن ادعای حمایت از حقوق بشر در جهان و بویژه جهان اسلام به کار گرفته است.

مقام معظم رهبری در باب حقوق بشر و کسانی که ادعای حقوق بشر را دارند فرمودند: آن چیزی که در این بین از همه بدتر و زشت تر به چشم من آمد، این حرفهائی بود که به عنوان دلسوزی از حقوق بشر و سختگیری به مردم، از زبان این دولتمردان آمریکائی صادر شد که: ما از اینکه با مردم چنین رفتار بشود، مخالفیم؛ ما نگرانیم! شما نگران مردمید؟! شما چیزی به نام حقوق انسان را اصلاً قبول دارید؟! افغانستان را کی به خاک و خون کشید و هنوز هم دارد می‌کشد؟ عراق را کی زیر چکمه‌ی نظامیان خودش تحقیر کرد؟ در فلسطین چه کسی به دولت صهیونیست ظالم این همه کمک سیاسی و مادی کرد؟ شما حقوق بشر می‌فهمید یعنی چه؟! به نظر من این مسئولان و سیاستمداران اروپائی و آمریکائی قدری بایستی شرم و حیا را هم برای خودشان وظیفه بدانند. جمهوری اسلامی، پرچم‌دار حقوق انسان است. دفاع ما از مردم مظلوم در فلسطین، در لبنان، در عراق، در افغانستان. پرچم حقوق بشر به وسیله‌ی اعتقاد به اسلام، ایمان به اسلام در این کشور برافراشته شده است. ما احتیاج نداریم که برای حقوق بشر کسی ما را نصیحت کند. (بیانات خطبه های نماز جمعه تهران ۱۳۸۸/۰۳/۲۹) می‌بینیم که مقام معظم رهبری هم به این نکته تصریح دارند که آنها معنای حقوق بشر را نمی‌فهمند.

در کلامی دیگر ایشان به طور صریح وظیفه ملل اسلامی را مشخص نموده و خطاب به زورگویان جهان فرمودند: ما ایستادیم پای مسئله‌ی فلسطین. هر جا دفاع از هویت اسلامی است، هر جا دفاع از مظلوم است، جمهوری اسلامی آنجا حاضر است و حاضر خواهد بود و آمریکا و صهیونیسم و شبکه‌ی فاسد سیاسی مستکبرین نتوانستند بر جمهوری اسلامی فائق بیایند و نخواهند توانست. ما به توفیق الهی، در کنار ملت فلسطین ایستادیم، در کنار ملت‌های انقلاب کرده‌ی مسلمان ایستادیم، در کنار مردم مظلوم بحرین ایستادیم، در کنار همه‌ی کسانی که در مواجهه‌ی با آمریکا و صهیونیسم قرار دارند، ایستاده ایم و در این مورد از هیچ کس و هیچ قدرتی ملاحظه نمی‌کنیم. (بیانات در دیدار شرکت کنندگان در اجلاس جهانی زنان و بیداری اسلامی ۱۳۹۱/۰۴/۲۱)

بنابراین ج.ا. و نظام اسلامی باید چند قدم مهم در رابطه با مقابله علیه دشمنان و زورگویان جهان بردارد:

قدم اول: توجه عمیق و همه جانبه به رهنمودهای مقام معظم رهبری از طرف تمامی اقشار جامعه علی الخصوص مدیران عالی رتبه و کارشناسان ارشد و نظریه پردازان. به درستی که تذکرات ایشان نشان از اشراف کامل بر تمامی مسائل و معضلات اجتماعی دارد. در زمانیکه همه نگران بحران اقتصادی بودند، ایشان از حضور تهاجم فرهنگی خبر می دهند. درست هنگامی که همه از قدرت آمریکا هراسان بودند، ایشان با آرامش خاصی از افول دولت آمریکا سخن می گفتند. (بنیان، ۱۳۷۷: ۳۴)

قدم دوم: برنامه ریزی جامع و کاملی با توجه به شرع مقدس اسلام برای خروج نیروهای بیگانه از سرزمین های اشغالی که نیازمند هماهنگی کامل بین نیروهای انقلاب است.

یافته ها و نتیجه گیری

امروزه با توجه به پیشرفت علوم و تکنولوژی، دفاع مشروع در اسلام متفاوت از گذشته دارای ابعاد متعددی از قبیل دفاع فرهنگی، نظامی، اقتصادی و نیز دفاع از مرزهای جغرافیای است در دنیای معاصر سلطه جویان با استفاده از علوم و امکانات پیشرفته و ثروت گسترده ای که در اختیار دارند فشارها و تحریم های شدید اقتصادی را بر ملتها و به خصوص مسلمانان تحمیل می نمایند. بر اساس مبانی روشن دینی، جوامع اسلامی باید با تمام توان در برابر آنان مقاومت نمایند.

بر این اساس ج.ا.ا. به عنوان الگویی پیشرو، دفاع مشروع و حمایت از مظلوم را وظیفه اصلی خود می داند رهنمودهای رهبری در حوزه دفاعی نیز همین را تایید و حمایت از مستضعفین جهان در مقابل متجاوزان را مورد تاکید قرار می دهد.

امروزه مردان و زنان و کودکان مظلوم غزه و دیگر شهرهای فلسطین، یمن، سوریه، لبنان، عراق و افغانستان و ... نیازمند یاری مسلمانان بلکه آزاد اندیشان عالم برای دفاع مشروع از خود بوده و می باشند.

دفاع از جان، مال، آبرو و مرزهای جغرافیایی و ... براساس خرد، فطرت و مبانی دینی از حقوق هر انسانی بوده و بر حسب قوانین بین المللی نیز مشروع است.

پیشنهاد این پژوهش آن است که معاونت حقوقی ریاست محترم جمهور یا وزارت امور خارجه با رایزنی با دیگر نهادهای حقوقی کشور و نیز نهادهای حقوقی و دغدغه مند دیگر کشورهای اسلامی با سازمان ملل و نهادهای بین المللی تلاش نمایند تا نهادهای بین المللی و حقوق بشری از قبیل سازمان ملل متحد و زیر مجموعه های آن مانند شورای حقوق بشر و کمیساریای حقوق بشر را اقناع نموده تا با پیروی از مبانی و توصیه های ارزشمند اسلام و نیز رهنمودهای مقام معظم رهبری در راستای حمایت و پاسداشت از حقوق بشر برای برقراری امنیت فراگیر و پایدار مبتنی بر عدالت در جهت احقاق حقوق تمامی انسانها و دفاع از مظلوم و محکومیت متجاوز و مجازات اشغالگر با صرف نظر از وابستگی به قدرتهای استکباری، نژاد، زبان، مذهب و ملیت اقدام به تنظیم معاهده ای بین المللی و یا قطعنامه ای الزام آور با تضمینهای عملی مبنی بر محاکمه و محکومیت متجاوز و حامیان آن مبنی بر جبران خسارات وارده نماید.

همچنین پیشنهاد می شود که سازمان ملل متحد، شورای امنیت و دیگر سازمانهای بین المللی در پاسداشت حقوق بشر دوستانه و به طور خاص حق مردم مظلوم فلسطین، لبنان، یمن در دفاع مشروع از سرزمین خود در برابر اشغالگران و مهاجمان را به رسمیت شناخته و اشغالگری و تهاجم را محکوم و با اتخاذ راهکارهای عملی مانع از جنایات بیشتر در فلسطین اشغالی، لبنان و یمن شده اشغالگران و مهاجمان را وادار به واگذاری سرزمینهای اشغالی به صاحبان اصلی آن و توقف حملات جنایتکارانه و ترک تهاجم بی منطق نماید.

- (۱) ابن عابدین، محمد امین بن عمر بن عبدالعزیز، (۱۴۰۷ق)، ردالمحتار علی الدر المختار فی شرح تنویر الابصار، بیروت، دار الفکر.
- (۲) ابن فارس، احمد بن فارس (۱۴۰ق)، مقاییس اللغة، چاپ اول، قم، مرکز النشر مکتب الإعلام الاسلامی.
- (۳) ابن منظور، محمد بن مکرم، (۱۴۱۴ق)، لسان العرب، چاپ سوم، بیروت، دارصادر.
- (۴) ابوزهره، محمد، (۱۴۰۱ق)، المجتمع الإنسانی فی ظل الإسلام، عربستان، الدار السعودیة للنشر و التوزیع.
- (۵) اعلامیه جهانی حقوق بشر (مصوب ۱۹۴۸م)
- (۶) آصفی، محمد مهدی، (۱۳۷۹) الجهاد، چاپ اول، قم، دفتر تبلیغات اسلامی
- (۷) آمدی، عبدالواحد بن محمد، (۱۴۱۰ق)، غررالحکم و دررالکلم، چاپ دوم، قم، دارالکتب الاسلامی
- (۸) بابایی، احمد علی، (۱۳۸۶)، برگزیده تفسیر نمونه/مکارم شیرازی، تهران، دارالکتب الاسلامی
- (۹) بخاری، محمد بن اسماعیل، (۱۴۰۱ق)، صحیح بخاری، چاپ محمد ذهنی افندی، استانبول.
- (۱۰) بنیانیان، حسن، (۱۳۷۷)، "پنج گام به سوی دفاع فرهنگی"، فرهنگ کوثر، ۱۸، ۳۴.
- (۱۱) بهشتی دامغانی، ابراهیم، (۱۳۹۱)، دفاع مشروع در فقه اسلامی، چاپ اول، قم، مرکز فقهی ائمه اطهار (علیهم السلام)
- (۱۲) جعفری، علی، (۱۳۹۳)، جامعه شناسی راهپیمایی ۲۲ بهمن، تهران، سوره مهر.
- (۱۳) حر عاملی، محمد بن حسن، (۱۴۰۹ق)، وسائل الشیعه، چاپ اول، قم، مؤسسه آل البيت علیهم السلام.
- (۱۴) حسینی خامنه ای، سید علی، (۱۳۹۳) رساله آموزشی ۱، تهران، دفتر نشر آثار رهبری.
- (۱۵) حسینی، ابوالقاسم، (۱۳۸۲)، جهاد و حقوق بین الملل، چاپ اول، تهران، پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.
- (۱۶) حسینی همدانی، سید محمد، (۱۴۰۴ق)، انوار درخشان فی تفسیر القرآن، چاپ اول، تهران، کتابفروشی لطفی.
- (۱۷) حلّی، علامه، حسن بن یوسف بن مطهر اسدی، (۱۴۱۰ هـ ق) إرشاد الأذهان إلى أحكام الإيمان، ۲ جلد، دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم.
- (۱۸) حلّی، علامه، حسن بن یوسف بن مطهر اسدی، تحریر الأحكام الشرعیة علی مذهب الإمامیة، مؤسسه آل البيت علیهم السلام، مشهد.
- (۱۹) حلّی، محقق، نجم الدین، جعفر بن حسن، (۱۴۱۸ هـ ق) المختصر النافع فی فقه الإمامیة، مؤسسه المطبوعات الدینیة، قم - ایران.

- (۲۰) سلامی و یداللهی، حسین و رضا، (۱۳۹۶)، "ارائه الگوی دفاعی حاکم بر اندیشه های حضرت امام خامنه ای (مدظله العالی)، نشریه مطالعات استراتژیک، ۱۵، ۶۹، ۵ تا ۳۲)
- (۲۱) شهید اول، محمد بن مکی، (۱۴۱۷ق) الدروس الشرعیة فی فقه الإمامیة، دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم.
- (۲۲) شهید ثانی، زین الدین بن علی، (۱۴۱۳ق) مسالک الأفهام إلى تنقیح شرائع الإسلام، مؤسسة المعارف الإسلامية. قم.
- (۲۳) طباطبایی، سید محمد حسین، (۱۴۱۷ق)، المیزان فی تفسیر القرآن، چاپ پنجم، قم، دفتر انتشارات اسلامی.
- (۲۴) طبرسی، فضل بن حسن، (۱۳۶۰)، ترجمه مجمع البیان فی تفسیر القرآن، چاپ اول، تهران، انتشارات فراهانی.
- (۲۵) طوسی، محمد بن حسن، (۱۳۸۷ق)، المبسوط فی فقه الامامیه، چاپ سوم، تهران، المكتبة المرتضویة لإحياء الآثار الجعفریة.
- (۲۶) طوسی، محمد بن حسن، (۱۴۱۴ق)، الأمالی، چاپ اول، قم، دار الثقافة.
- (۲۷) عزام، عبد الرحمن، (۲۰۱۸م)، الرسالة الخالده.
- (۲۸) عطار، احمد عبد الغفور، (۱۳۶۸)، الصحاح: تاج اللغة و صحاح العربیة، تهران، افست تهران
- (۲۹) عطار، داوود، (۱۳۷۸)، دفاع مشروع و تجاوز از حدود آن، چاپ اول، تهران، باز.
- (۳۰) علیپور، فریده، (۱۳۷۹) دفاع مشروع در حقوق بین الملل (با توجه به جنگ عراق علیه ایران)، تهران، دفتر مطالعات سیاسی و بین المللی.
- (۳۱) قانون مجازات اسلامی (مصوب ۱۳۹۲).
- (۳۲) قانون مسئولیت مدنی (مصوب ۱۳۳۹).
- (۳۳) قرائتی، محسن، (۱۳۸۳)، تفسیر نور، چاپ یازدهم، تهران، مرکز فرهنگی درسهایی از قرآن.
- (۳۴) قریشی کرین، سید حسن، (۱۳۸۸)، "جهاد و دفاع از دیدگاه میرزای قمی با مقایسه آرای فقهی امام خمینی"، نشریه حضور، موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی.
- (۳۵) کاتوزیان، ناصر، (۱۳۹۹)، وقایع حقوقی، چاپ پنجم، تهران، گنج دانش.
- (۳۶) کلینی، محمد بن یعقوب، (۱۴۰۷ق)، الکافی (ط - الإسلامية)، چاپ چهارم، تهران، دار الکتب الإسلامية.
- (۳۷) گیلانی، عبدالرزاق، منسوب به امام جعفر صادق، (علیه السلام)، (۱۴۰۰ق)، مصباح الشریعة، چاپ اول، بیروت. اعلمی.
- (۳۸) مجلسی، محمد باقر، (۱۴۰۳ق)، بحار الأنوار، چاپ دوم، بیروت، دار إحياء التراث العربی.

- (۳۹) مصباح یزدی، محمدتقی، (۱۳۸۸)، نگاهی گذرا به حقوق بشر از دیدگاه اسلام، چاپ اول، قم، موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)
- (۴۰) مطهری، مرتضی، (۱۳۷۲) مجموعه آثار استاد شهید مطهری. قم- ایران
- (۴۱) مغنیه، محمدجواد، (۱۳۷۸)، ترجمه تفسیر کاشف، چاپ اول، قم، انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم
- (۴۲) مکارم شیرازی، ناصر، (۱۳۷۴)، تفسیر نمونه، چاپ اول، تهران، دار الکتب الإسلامیة.
- (۴۳) میوه یان، میلاد، (۱۳۹۷)، بررسی حقوقی دفاع مشروع در حقوق جزای ایران، چاپ اول، تهران، قانون یار.
- (۴۴) نجفی، محمد حسن بن باقر، (۱۳۶۳)، جواهر الکلام فی شرح شرایع الإسلام، دار احیاء التراث العربی، بیروت.
- (۴۵) هاشمی، سید محمود، جمعی از پژوهشگران زیر نظر شاهرودی سید محمود هاشمی، (۱۴۱۷ق.). معجم فقه الجواهر، الغدیر للطباعة و النشر و التوزیع، بیروت.
- (۴۶) هلالی، سلیم بن قیس، (۱۴۰۵ق)، کتاب سلیم بن قیس الهلالی، چاپ اول، قم، الهادی.
- (۴۷) همدانی، سید محمد باقر موسوی، (۱۳۷۴)، ترجمه تفسیر المیزان، چاپ پنجم، قم، دفتر انتشارات اسلامی جامعه‌ی مدرسین حوزه علمیه قم.
- (۴۸) هندی، علاء الدین، علی بن حسام، (۱۳۶۸)، کنز العمال، دار احیاء التراث العربی، بیروت.

References

in Persian

The Holy Quran

Ibn Aabedin, Muhammad Amin bin Umar bin Abd al-Aziz, (1407 A.H.), Radd al-Muhtar ala (۱) al-Durr al-Mukhtar Fi Sharh Tanweer al-Absar, Beirut, Dar al-Fikr. (in Arabic)

Ibn Faris, Ahmad bin Faris (1404 A.H.), Maqaiis al-Lughah, first edition, Qom, Markaz al- (۲) Nashr Maktat al-Aalam Al-Islami. (in Arabic)

Ibn Manzour, Muhammad bin Mukrram, (1414 A.H.), Lisan al-Arab, third edition, Beirut, (۳) Dar al-Sader. (in Arabic)

Abu Zuhra, Muhammad, (1401 A.H.), Al-Mujtama Al-Insani fi Zell al-Islam, Arabia, Al-Dar (۴) Al-Saudiya le al-Nashr & Al-Tawzie. (in Arabic)

Universal Declaration of Human Rights (adopted in 1948) (in Persian) (۵)

Asefi, Mohammad Mahdi, (1379) Al-Jihad, first edition, Qom, Islamic Propagation Office. . (۶
(in Arabic)

Amudi, Abd al-Wahed bin Muhammad, (1410 A.H.), Ghurar al-Hekam and Durar al-Kalem, (۷
second edition, Qom, Dar al-Kutub al-Islami. . (in Arabic)

Babaei, Ahmad Ali, (1386), Selected Tafsir Nemouneh/Makarem Shirazi, Tehran, Dar al- (۸
Kutub al-Islami. (in Persian)

Bukhari, Muhammad bin Ismail, (1401 A.H.), Sahih Bukhari, Muhammad Zehmi Afandi, (۹
Istanbul. . (in Arabic)

Bunyanian, Hassan, (1377), "Panj Gam Be Souye Defaa e-Farhangi", Farhang Kausar, 18, (۱۰
34). (in Persian)

Beheshti Damghani, Ibrahim, (1391), Defaa Mashrou Dar Feqh e-Islami, first edition, (۱۱
Qom, Markaz e-Feqhi Aemeh Athar (peace be upon them). (in Persian)

Jafari, Ali, (1393), Jameh shenasi Rahpeymaei 22 Bahman, Tehran, Surah Mehr. (in (۱۲
Persian)

Hurr Ameli, Muhammad bin Hassan, (1409 A.H.), Wasael al-Shia, first edition, Qom, (۱۳
Muassesh Aal Al-Bayt (peace be upon them). . (in Arabic)

Hosseini Khamenei, Seyyed Ali, (1393) Resaleh Aamouzesh 1, Tehran, Daftar Nashre (۱۴
Aasar Rahbari. (in Persian)

Hosseini, Abolqasem, (1382), Jihad & Huqouq Bain Al-Melal, first edition, Tehran, (۱۵
Pazhouheshgah Farhang & Andisha Islami. (in Persian)

Hosseini Hamadani, Seyyed Mohammad, (1404 A.H.), Anwar Derakhshan fi Tafsir al- (۱۶
Qur'an, first edition, Tehran, Ketab fouroushi Lotfi. (in Persian)

Helli, Allameh, Hassan bin Youssef bin Motahhar Asadi, (1410 A.H.) Irshad al-Azhan ela (۱۷
Ahkam Al-Iman, 2 volumes, Daftar Intesharat Islami, Qom. . (in Arabic)

Helli, Allameh, Hassan bin Youssef bin Motahhar Asadi, Tahrir al-Ahkam al-Sharia (۱۸
Madhhab Al-Imamia, Muassesa Aal Al-Bayt (peace be upon them), Mashhad. . (in Arabic)

Helli, Mohaqeq, Najm al-Din, Jafar bin Hassan, (1418 A.H.) Al-Mukhtasar al-Nafi Fi Fiqh al- (۱۹
Imamiya, Al-Matbbouat Al-Diniya, Qom - Iran. . (in Arabic)

Salami, Hossein and Yadollahi, Reza, (1396), "Eraaeh Olgouye Defaei Hakem Bar (۲۰

Andishehaye Imam Khamenei (May God extend his high shadow), Nashria Mutalat Strategic
15, 69, 5-32. (in Persian)

Shahid Awwal, Muhammad bin Makki, (1417 A.H.) al-Droos al-Shareiyya fi fiqh al-Imamiyya (۲۱)
Daftar Intesharat Islami, Qom. . (in Arabic)

Shahid Thani, Zain al-Din bin Ali, (1413 A.H.) Masalek al-Afham ela Tanqih Sharia al- (۲۲,
Islam Muassesa al-Maaref al-Islamia. Qom. . (in Arabic)

Tabatabaei, Seyyed Muhammad Hossain, (1417 A.H.), Al-Mizan fi Tafsir al-Qur'an, 5th (۲۳
edition, Daftar Intesharat Islami, Qom. . (in Arabic)

Tabarsi, Fazl bin Hassan, (1360), translation of Majma al-Bayan fi Tafsir al-Qur'an, first (۲۴
edition, Tehran, Intesharat Farahani. . (in Arabic)

Tusi, Muhammad bin Hassan, (1387 A.H.), al-Mabusut fi fiqh al-Imamiyyah, third edition, (۲۵
Tehran, al-maktaba al-Murtazawiyya le-Ihya al-Aathar al-Jafaria. . (in Arabic)

Tousi, Muhammad bin Hassan, (1414 A.H.), al-Amali, first edition, Qom, Dar al-Thaqfah. . (۲۶
(in Arabic)

Ezzam, Abd al-Rahman, (2018), Al-Risalah al-Khaleda. . (in Arabic) (۲۷)

Attar, Ahmad Abd ul-Ghafoor, (1368), al-Sahaha: Taaj al-Lughah and Sahaha al-Arabiyya, (۲۸
Tehran, Offset Tehran . (in Arabic)

Attar, Dawood, (1378), Defaa Mashrou wa Tajawuz az hudoud Aan, First Edition, Tehran, (۲۹
Baaz. (in Persian)

Alipour, Farida, (1379) Defaa Mashrou dar Huqouq bayn al-Melal (Regarding the Iraq War (۳۰
against Iran), Tehran, Daftar Mutalaat Siyasi wa bayn al-melali. (in Persian)

Qanoun Mujazaat Islami (approved 1392). (in Persian) (۳۱)

Qanoun Masouliat Madani (approved 1339). (in Persian) (۳۲)

Qaraati, Mohsen, (1383), Tafsir Noor, 11th edition, Tehran, Markaz Farhangi Dars haei Az (۳۳
Qur'an. (in Persian)

Qurayshi Kirin, Seyyed Hassan, (1388), "Jihad and Defaa az didgah Mirzaye Qommi ba (۳۴
moqayese Aaraaye Feqhi Imam Khomeini, Nashryeh Huzour, Muaseseh Tanzim wa Nashr
Imam Khomeini. (in Persian)

Katouzian, Nasser, (1399), Vaqaye Huqouqi, fifth edition, Tehran, Ganj Danesh. (in (۳۵
Persian)

Kulaini, Muhammad bin Yaqoob, (1407 A.H.), Al-Kafi, 4th edition, Tehran, Daar al-Kutub (۳۶
al-Islami. . (in Arabic)

Gilani, Abd al-Razzaq, attributed to Imam Jafar Sadiq, (peace be upon him), (1400 A.H.), (۳۷) Misbah al-Sharia, first edition, Beirut. Alami. . (in Arabic)

Majlesi, Muhammad Baqir, (1403 A.H.), Bihar al-Anwar, second edition, Beirut, Daar Ihya (۳۸) Al-Tarath al-Arabi. (in Arabic).

Misbah Yazdi, Mohammad Taqi, (1388), Negahi Gozaraa be Huqouq Bashari az Didgahe (۳۹) Islam, first edition, Qom, Imam Khomeini Educational and Research Institute (RA) (in Persian)

Motahari, Morteza, (1372) Majmoueh Aathar Ustad Shahid Motahari. Qom- Iran. (in (۴۰) Persian)

Maghnieh, Mohammad Javad, (1378), translation of Tafsir Kashif, first edition, Qom, (۴۱) Intesharat Daftar Tblighate Islami Hawzeh Elmieh Qom. (in Persian)

Makarem Shirazi, Nasser, (1374), Tafsir Nemouneh, first edition, Tehran, Dar al-Kutub al- (۴۲) Islami. (in Persian)

Myveh Yan, Milad, (1397), Barrasie Huqouqi defaa Mashrou dari Huqouqe Jazaye Iran, (۴۳) first edition, Tehran, Qanun Yar. (in Persian)

Najafi, Muhammad Hassan ibn Baaqer, (1363),Jawaher al-Kalaam fi Sharhe Sharaye al- (۴۴) Islam, Dar Ehya al-Turath al-Arabi, Beirut. . (in Arabic)

Hashemi, Seyyed Mahmoud, a group of researchers under the supervision of Shahrudi (۴۵) Seyyed Mahmoud Hashemi, (1417 A.H.) Mu'jam Fiqh al-Jawahir, Al-Ghadir Li al-Tebaah wa Al-Nashar and Al-Tawzii, Beirut. (in Persian)

Helali, Salim bin Qais, (1405 A.H.), Ketabe Salim bin Qais al-Hilali, first edition, Qom, Al- (۴۶) Hadi. . (in Arabic)

Hamedani, Seyyed Mohammad Baqer Mousavi, (1374), translation of Tafsir al-Mizan, 5th (۴۷) edition, Qom, Daftare Intesharat Islami. (in Persian)

Hendi, Alae al-ddin, Ali bin Hessam, (1368), Kanz al-ummal, Dar Ehya al-Tarath al-Arabi, (۴۸) Beirut. . (in Arabic)